

РОЗДІЛ 3

ПОЛІТИЧНІ ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНИХ СИСТЕМ ТА ГЛОБАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

УДК 321

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6170/2019.19.12>

СУЧАСНІ ПОЛІТИЧНІ СИСТЕМИ СВІТУ: ДЕЯКІ ПИТАННЯ СТІЙКОСТІ

MODERN POLITICAL SYSTEMS OF THE WORLD: SOME QUESTIONS OF SUSTAINABILITY

Гірман А.П.,
*кандидат політичних наук,
доцент кафедри міжнародних економічних відносин, регіональних студій та туризму
Дніпровського університету митної справи та фінансів*

Макарова С.О.,
*студентка V курсу факультету економіки, бізнесу та міжнародних відносин
Дніпровського університету митної справи та фінансів*

Статтю присвячено актуальним питанням стійкості політичних систем світу. Політична система є однією з основних категорій політичної науки, основою для аналізу й розвитку політичних теорій, ядром політики. Авторами наведено декілька сутнісних понять політичної системи з позицій різних наукових шкіл, традиційну структуру політичної системи суспільства, її функції й чинники впливу.

Виявлено, що політична система постійно зазнає впливу різноманітних чинників, які прямо чи опосередковано впливають на її стійкість, причому цей вплив має асиметричний, нерівномірний і різноспрямований характер. В Україні також функціонування політичної системи має низьку соціально-політичну ефективність, пов'язані із цим проблеми потребують нагального вирішення. З огляду на це, особливу увагу приділено питанням вирішення проблеми стійкості політичної системи.

Розглянуто потенційно ефективні регулятори стійкості політичної системи, частково апробовані в деяких країнах: демократизацію центрального уряду, розвиток участі суспільства у виборчому процесі, суверенізацію засобів масової інформації, самоврядування тощо. Серед них найбільш дієвими для України в соціально-політичних умовах, що склалися сьогодні, є такі: боротьба з корупцією, способи й методи оптимізації законодавчого процесу, технології політичного управління.

З'ясовано, що найбільш дієвим може стати механізм зворотного зв'язку. Наявність зворотного зв'язку – об'єктивна умова існування будь-якого саморегульованого утворення. Умовою його якісного функціонування є наявність виразних політичних цілей і здатність коригувати свої цілі, декларації й дії, з огляду на зворотний зв'язок можливі зміни в системі. Спираючись на викладене, визначено, що для ефективного функціонування політичної системи необхідні узаконені громадські організації різного масштабу, оперативності й напрямів, які повинні бути визнані державною владою та наділені виконавчими повноваженнями для тиску на владу.

Ключові слова: політична система, політична наука, держава, стійкість системи, громадянське суспільство, регулятор.

The article is devoted to pressing issues of stability of political systems of the world. The political system is one of the main categories of political science, the basis for the analysis and development of political theories, the core of politics. The authors present several essential concepts of the political system from the perspective of various scientific schools, the traditional structure of the political system of society, its functions and influence factors.

It was revealed that the political system is constantly exposed to various factors that directly or indirectly affect its stability, and this influence is asymmetric, uneven and multidirectional in nature. In Ukraine, the functioning of the political system has low socio-political effectiveness and the problems associated with it require urgent solutions. Given this particular attention was paid to solving the problem of stability of the political system.

Potentially effective regulators of the stability of the political system are examined, partially tested in some countries: democratization of the central government, development of public participation in the electoral process, sovereignty of the media, self-government. Among them, the most effective for Ukraine in the socio-political conditions prevailing today are the following: the fight against corruption, ways and methods of optimizing the legislative process, political management technologies.

It is established that the feedback mechanism can become the most effective. The presence of feedback is an objective condition for the existence of any self-regulatory entity. The condition for its high-quality functioning is the presence

of expressive political goals and the ability to adjust its goals, declarations and actions, taking into account the feedback and possible changes in the system. Based on the foregoing, it is determined that the effective functioning of the political system requires legitimate public organizations of various sizes, efficiency and directions, which should be recognized by the government and endowed with executive powers to put pressure on the government.

Key words: political system, political science, state, system stability, civil society, regulator.

Постановка проблеми. Політична система є однією з основних категорій політичної науки. Вона визначає межі, у яких реалізується політичне життя. У політичній науці існує думка, що політична система є ядром політики й основним терміном для політичного аналізу та розвитку політичних теорій.

Аналіз змін, які відбуваються в Україні, свідчить, що функціонування політичної системи має низьку соціально-політичну ефективність, пов'язані із цим проблеми потребують нагального вирішення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у розроблення питань трансформації, стійкості, модернізації політичних систем зробили Г. Алмонд, Д. Пауелл, Є. Ковальські, М.Г. Анохін, І.А. Батаніна, А.А. Лаврикова, С.І. Бойко, С.А. Николенко, А.В. Шевченко та ін. [1–8].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Увага багатьох учених зосереджена в основному на найбільш загальних характеристиках політичної системи, тоді як сутнісний підхід до поняття, його концептуальне бачення, його адаптивність для українських соціо-політичних умов розроблено недостатньо.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті – аналіз досвіду зарубіжних країн і пошук шляхів стабільного функціонування політичної системи України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сьогодні існує багато понять політичної системи. Американські політологи й соціологи визначають означену категорію через призму громадських структур, процедур та інститутів, які спільно взаємодіють, щоб знайти вирішення політичних проблем. Натомість французька політична школа акцентує увагу на широких взаємних політичних відносинах, які існують у світовій системі. Польський учений Є. Ковальські вважає, що політична система складається з державного апарату, політичних партій, громадських організацій і соціальних груп, як формальних, так і неформальних, які беруть участь у політичній діяльності, а також включає в себе загальні принципи й норми права, що регулюють їхні відносини [1, с. 117]. Політолог М.Г. Анохін стверджує, що поняття політичної системи базується на двох ключових моментах: з одного боку, вона є певним інструментом, що дає змогу розкривати й описувати системні якості різноманітних політичних явищ (у такому випадку ця категорія є засобом системного аналізу політики); з іншого – конкретне значення політичної

системи зумовлює справжній складний механізм формування та функціонування влади в суспільстві, що реалізується різними політичними акторами [2, с. 73].

Отже, категорія «політична система» не має однозначного визначення, що пояснюється онтологічною складністю цього об'єкта й різними світоглядними позиціями вчених, які її досліджують.

На думку науковців, структура політичної системи суспільства об'єднує такі елементи: великі суб'єкти політики: держава, політичні об'єднання, організації та система всіх державних органів, комерційних організацій, некомерційних громадських об'єднань та окремих громадян, які беруть участь у політичному житті суспільства. Усі органи і структури держави, які беруть активну участь у політичному житті суспільства, вважають структурними елементами політичного життя. Їх можна поділити на п'ять підсистем: інституційну, функціональну, регулятивну, комунікативну й культурно-ідеологічну. Кожен із компонентів політичної системи має власну особливу структуру, внутрішню та зовнішню форму організації й спосіб вираження.

Варто звернути особливу увагу на найважливіший за значимістю компонент політичної системи – державу. Держава є головним інститутом політичної системи суспільства, вона організує, спрямовує й контролює спільну діяльність усіх елементів. Головна роль держави в політичній системі полягає в тому, що тільки вона може регулювати правове становище політичних партій, громадських об'єднань, релігійних організацій, засобів масової інформації. Усі ці організації, як і багато інших, можуть направляти тільки діяльність власних формувань [3, с. 127].

У свою чергу, політичній системі притаманна низка характерних рис. Першою особливістю є те, що саме в рамках цієї системи здійснюється політична влада, тобто та, яка здійснює контроль через державу в державній системі, в системі політичних партій, організацій і рухів. Наступна риса політичної системи полягає в тому, що ця система залежить від характеру суспільного середовища. І, нарешті, ця система є самостійною.

Серед науковців існують різні думки про розуміння функцій політичної системи. Це підтверджується тим, що функції політичної системи не є постійними, вони змінюються з розвитком суспільства й самої політичної системи. Найбільш важливими є інтеграційна функція, організаторська, регулятивна, контрольна.

Політична система постійно зазнає впливу різноманітних чинників, які прямо чи опосередковано впливають на її стійкість, причому цей вплив має асиметричний, нерівномірний і різноспрямований характер. Політична система, як і будь-яка інша складна система, намагається зберегти свою стійкість за рахунок наявного в неї потенціалу. Він, так чи інакше, визначається характером її взаємодії з громадянським суспільством, наявністю каналів прямого та зворотного зв'язку.

Різні автори пропонують різні підходи до вирішення проблеми стійкості політичної системи. Так, наприклад, Г.М. Нажмудінов і Д.Є. Палатніков вважають, що регуляторами підтримки стійкості політичної системи є механізми соціалізації та легітимації [4, с. 83]. С.А. Никоненко зазначає, що політична партія як базовий інститут політичної системи суспільства є сполучною ланкою між громадянами й державою, що забезпечує цілісність і стійкість політичної системи [5, с. 279]. У свою чергу, С.І. Бойко розглядає залежність стійкості політичної системи від політичної амбівалентності. Вона чітко проявляється в оцінюванні громадянами виборчих кампаній, у їх ставленні до політичних партій у контексті традиційної персоніфікації державної влади [6, с. 110]. А.В. Шевченко пов'язує проблему стійкості політичної системи з інформаційними властивостями її структури [7, с. 70]. Є й інші підходи.

У цьому зв'язку доцільно розглянути деякі потенційно ефективні, на наш погляд, регулятори стійкості політичної системи, частково апробовані в деяких країнах:

- часткова або повна зміна урядової команди використовується як нормальна практика в низці демократичних країн (наприклад, Італія). Такого роду перетворення передбачає повну зміну в структурі держави, створення основи для нової політичної системи. Іноді така реорганізація відбувається раптово, часто без підготовки. Але у зв'язку з цим варто зазначити, що бувають насильницькі події та прориви (наприклад, Україна). У такому випадку нова еліта не тільки не має бачення нової організації держави, але часто й зовсім не готова взяти на себе всю повноту влади;

- трансформація законодавства (наприклад, Кримінального кодексу). Зміни спрямовані на пом'якшення положень, що належать до недемократичних систем (певні гарантії громадянських свобод, можливість висловлювати свої погляди, дозвіл зборів тощо). Також важливим є виникнення об'єднань громадян у структури, незалежно від центрального уряду (асоціації, політичні партії);

- поява й розвиток опозиції. Перехід на багатопартійність у низці країн пов'язаний з усуненням регулювання, нагляду та контролю в усіх сферах життя колишньої правлячої партії, як правило, комуністичної. Цей часовий період характеризу-

ється пошуком нових орієнтирів політичного розвитку, відсутністю координації та наявністю елементів анархії;

- формування нових еліт. У процесі створення нових еліт необхідно включати механізм рекрутування. Надалі відбувається диференціація й диверсифікація нової еліти. На зміну демократам-реформаторам приходять консерватори, ліберали або ліві (наприклад, Польща). На етапі консолідації малих груп суспільства встановлюється рівновага демократичних систем;

- демократизація центрального уряду. Існують критерії (наприклад, індекс демократії), за допомогою яких оцінюються характер управління, стабільність, ефективність, незалежність, відповідальність державних органів, а також законодавчий і громадський контроль;

- розвиток участі суспільства у виборчому процесі. Забезпечення прозорих і справедливих виборів, розвиток парламентаризму й багатопартійної системи;

- створення неурядових організацій, забезпечення ефективності і стабільності їхньої діяльності, розвиток вільних і незалежних профспілок та асоціацій. Іншими словами, розвиток реального громадянського суспільства;

- суверенізація засобів масової інформації. Створення середовища для свободи вираження думок, незалежної журналістики, свободи від тиску на журналістів з боку держави. Вільний доступ в Інтернет для всіх категорій громадян;

- самоврядування. Цей регулятор передбачає децентралізацію, виборчий процес, ступінь компетенції місцевої влади, прозорість і якість регіональних спільнот;

- реальне правосуддя. Здійснення конституційних реформ, дотримання прав людини та національних меншин, повне дотримання норм законодавства, гуманне поводження з ув'язненими й підозрюваними, реалізація рівності (без дискримінації) тощо – це неповний перелік можливих характеристик цього регулятора стійкості політичної системи.

Аналіз показав, що існують й інші регулятори стійкості політичної системи. Серед них можна назвати механізми боротьби з корупцією, способи й методи оптимізації законодавчого процесу, технології політичного управління тощо.

Щоб досягнути сутності політичної системи конкретної країни, необхідно розглянути її соціальну структуру, аспекти політичного життя, головні економічні проблеми тощо. Так, наприклад, для системного аналізу можна використовувати групу соціально-політичних чинників (наприклад, традиції, інформування громадськості, якість функціонування політичних інститутів тощо); досліджувати політичні еліти та їх вплив на підсистему політичної системи, особливо на функці-

онування партійної системи; розглянути проблеми взаємодії елементів як усередині самої системи, так і з зовнішнім оточенням тощо. У зв'язку з цим досить важливим є аналіз внутрішньої сфери економічних, соціальних і культурних проявів функціонування суспільства та зовнішнього середовища. Економічна система визначається як тип основного виробництва й характеру управління. Соціальна система детермінована освітою, професійною ієрархією суспільства. Особливості культурного контексту пов'язані з домінуючими ідеями в суспільстві та системою соціально-політичних поглядів. Політична система зазнає впливу також й інших політичних систем, що перебувають у зовнішньому оточенні.

Висновки та перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Отже, з погляду системного аналізу політична система – це одна з безлічі систем. Під час аналізу політичної системи, розкриття сутності тенденцій і причин її стійкості (нестійкості), функцій (дисфункцій) вагомого значення набувають інструменти (регулятори), що дають змогу привести її стан до вихідного або більш позитивного якісного стану.

Найбільш дієвим може стати механізм зворотного зв'язку. Наявність зворотного зв'язку – об'єктивна умова існування будь-якого саморегу-

льованого утворення, яким має бути й людське суспільство. Розглядаючи процес взаємовідносин влади та народу як основних елементів державної й політичної системи, ми можемо виділити такі необхідні умови як з боку влади, так і з боку суспільства:

- наявність виразних політичних цілей;
- добре налагоджений канал зворотного зв'язку від суспільства для розпізнавання реакції суспільства на свої декларації й дії;
- здатність коригувати свої цілі, декларації й дії, з огляду на зворотний зв'язок і можливі зміни в системі.

Іншими словами, політичній системі, щоб вона нормально функціонувала, потрібно «дзеркало», у якому суспільство могло б побачити себе. Цю роль виконує розвинена громадська думка. Отже, для ефективного функціонування політичної системи необхідні узаконені громадські організації різного масштабу, оперативності й напрямів. Усі вони повинні бути визнані державною владою й наділені виконавчими повноваженнями для тиску на владу з метою усунення непорядку. Тільки в цьому разі можлива ефективна спільна робота держави та суспільства, що дає змогу політичній системі розвиватися в стані динамічної стабільності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ковальски Е. Становление и развитие конституционной государственности в Польше (историко-правовое исследование). Санкт-Петербург : Издательство Юридического института, 2010. 245 с.
2. Анохин М.Г. Политическая система: переходные процессы. Москва : РИЦ ИСПИ РАН, 1996. 182 с.
3. Батанина И.А., Лаврикова А.А. Параметры политической системы как фактор развития политического участия в регионах. *Известия Тульского государственного университета. Серия «Гуманитарные науки»*. 2013. № 1. С. 124–134.
4. Нажмудинов Г.М., Палатников Д.Е. Синергетический подход к анализу социально-политической среды общества. *Вестник Ярославского государственного университета им. П.Г. Демидова. Серия «Гуманитарные науки»*. 2009. № 1. С. 82–89.
5. Никоненко С.А. Политические партии как институт политической организации гражданского общества. *Вестник ТГУ. Серия «Гуманитарные науки. История и политология»*. 2011. № 10 (102). С. 278–282.
6. Бойко С.И. Стабильность и амбивалентность: варианты политических алгоритмов. *Вестник Российского государственного гуманитарного университета*. 2013. № 1 (103). С. 108–118.
7. Шевченко А.В. Устойчивость политической системы: «человек коммуникативный» против «человека политического». *Полис (Политические исследования)*. 2009. № 5. С. 68–83.
8. Алмонд Г., Пауэлл Дж. Сравнительная политология сегодня: Мировой обзор. Москва : АспектПресс, 2002. 537 с.